

Viljeltävät vihannes- ja siemenyrtit

Tekijänoikeus ja vastuuvapauslauseke

Yrttikurssi on Arktiset Aromit ry:n omille kotisivuilleen laatima kurssiaineisto. Kurssi on tarkoitettu opetuskäyttöön ja aineiston käyttö vaatii rekisteröitymisen yhdistyksen extranet -sivuille.

Aineisto on tuotettu Jaana Karjalaisen opinnäytetyönä Oulun seudun ammattikorkeakoulun Luonnonvara-alan yksikössä Suomen yrttialan kehitys -hankkeen toimesta. Hanketta on rahoittanut maa- ja metsätalousministeriö Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän suosituksesta. Aineiston käyttö edellyttää, että tietoja ei muuteta ja Arktiset Aromit ry mainitaan tietojen lähteenä. Tietojen osittainenkin käyttö kaupallisiin tarkoituksiin ilman Arktiset Aromit ry:n kirjallista lupaa on kielletty. Arktiset Aromit ry ei vastaa tiedoissa mahdollisesti esiintyvistä virheistä. Tietojen tulkinta ja niistä tehtävät johtopäätökset ovat käyttäjän omalla vastuulla.

Yrtti-Suomi

Suomen yrttialan kehityshanke 2007-2009

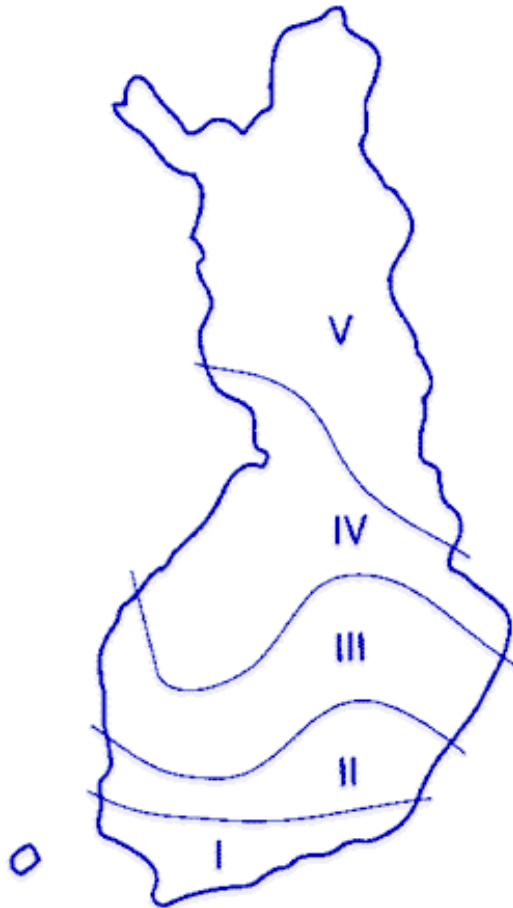

Suomessa viisi viljelyvyöhykettä

- Viljelyvyöhykejako ilmaisee eri rohdos- ja maustekasvien menestymisen tuotannollisessa viljelyssä.
- Eteläisimmillä viljelyvyöhykkeillä viljelymahdollisuuksia on eniten.
- Yrttien osalta viljelyvyöhykejako on esitetty Rohdos- ja maustekasvit kirjan mukaan. (V. Lääperi, 1995).
- Merkittyä viljelyvyöhykettä pohjoisemmassakin kasvit voivat menestyä, tähän vaikuttavat kasvuolosuhteet ja pienilmasto.

Viljelyvyöhykkeet

Kuva:

<http://www.finfood.fi/finfood/ffom.nsf/c7838a096478e812c2256e5c002686f9/322e63d645393b0c4225644a003d48e3?OpenDocument>

Nokkonen (isonokkonen)

Urtica dioica

- **Tuntomerkit:** Korkeus 50 - 100 cm. Monivuotinen ruoho. Kaksikotinen ja poltinkarvainen. Lehdet vastakkaiset, sahalaitaiset ja pitkäsuippuiset. Kukat pienet ja vihertävät. Hedekukinto on pysty ja emikukinto nuokkuva.
- **Viljelyedellytykset:** Lisäys juurakon palasista, siemenistä tai pistokkaista. Kasvupaikka valoisa. Kasvualusta rikkakasvion, runsasravinteinen ja tasaisen kostea. Viljellään matalissa penkeissä. Ei saa lannoittaa liikaa, koska kerää typpeä. Katteen ja harson käytöstä hyötyä. Kylmänkestävä ja talvehtii erittäin hyvin viljelyvyöhykkeillä I - V.
- **Käytettävät kasvinosat:** Nuoret lehdet ja versot.
- **Sato ja keruu:** 2 - 4 kertaa/kesä. Kevät ja alkukesä ennen kukintaa, kun kasvi on 30 - 40 cm korkea. Versonkärjet ja lehdet leikataan saksilla tai sirpillä tms. tai koko kasvusto niitetään koneella. Niitetyn nokkosen versoja ja lehtiä voidaan kerätä pitkin kesää.
- **Käytössä huomioitava:** Ei sovi sydämen tai munuaisten vajaatoiminnasta kärsiville.
- **Säilöntä:** Kuivaus tai pakastus kiehautettuna.

Kuva: Jaana Karjalainen

Pinaatti

Spinacia oleracea

- **Tuntomerkit:** Yksivuotinen ruohokasvi. Tummanvihreät pyöreät tai kolmiomaiset isot lehdet, jotka muodostavat lehtiruusukkeen.
- **Viljelyedellytykset:** Siemenlisäys. Valoisa kasvupaikka. Kasvualusta kevyt, multava, kosteutta pidättävä ja kalkkipitoinen. Liika lannoitusta varottava. Myös lamo- eli uudenseelanninpinaattia (*Tetragonia tetragonoides*) viljellään.
- **Käytettävät kasvinosat:** Lehdet ja versot.
- **Sato ja keruu:** Useita kertoja/kesä. Korjuu 30 - 40 vrk kylvöstä kesä- ja heinäkuussa ennen kukintaa. Lehdet poimitaan käsin tai korjuukoneella.
- **Käytössä huomioitava:** Kerää helposti nitraatteja eikä sovi pienille lapsille. Sisältää oksaalihappoa, joka estää kalsiumin imeytymistä.
- **Säilöntä:** Pakastus kiehautettuna.

Kuva: Jaana Karjalainen

Piparjuuri

Armoracia rusticana

- **Tuntomerkit:** Korkeus 50 - 150 cm. Monivuotinen, Suomessa yleensä yksivuotisena viljeltävä. Paksujuurinen ja kalju. Aluslehdet pitkäruotisia, isoja, soikean puikeita, hammaslaitaisia ja hieman poimuksia. Valkoiset kukat ovat latvatertuissa.
- **Viljelyedellytykset:** Lisäyksenä juurakoiden jakaminen. Kasvupaikan tulee olla lämmin, syvämultainen ja kostea. Talvehtii hyvin viljelyvyöhykkeellä I.
- **Käytettävät kasvinosat:** Juuret.
- **Sato ja keruu:** 1 kerta/kesä. Korjuu syksyllä kasvukauden lopussa käsin tai nostokoneella.
- **Käytössä huomioitava:** Ei sovi henkilöille, joilla ruuansulatuskanava on ärtynyt. Ei suositella myöskään raskaana oleville naisille. Voi aiheuttaa iholla ulkoisesti lieviä palovammoja, jos käyttöaika on pitkä.
- **Säilöntä:** Varastovihannes tai pakastus.

Kuva: Jaana Karjalainen

Sinapit (sareptansinappi *Brassica juncea*, mustasinappi *Brassica nigra*, keltasinappi *Sinapis alba*)

- **Tuntomerkit:** Korkeus 50 - 120 cm. Yksivuotisia ruohoja. Pystykasvuisia, jäykkäkartisia ja keltakukkaisia. Vain keltasinapilla pariliuskaiset lehdet ja keltaiset siemenet. Mustasinapilla lituperät varren myötäisiä ja sareptansinapilla yläviistoja.
- **Viljelyedellytykset:** Siemenkylvö. Siemenet itävät jo 5 - 8 °C:ssa. Kasvualusta multava ja runsasravinteinen, mutta ei savi- eikä hiekkamailla. Viljelyä Etelä-Suomessa ja Sareptansinappia myös Keski-Suomessa. Melko kylmänkestävä.
- **Käytettävät kasvinosat:** Siemenet.
- **Sato ja keruu:** 1 kerta/kesä. Puidaan puimakoneella siementen ollessa tuleentuneita ja litujen kuivia.
- **Käytössä huomioitava:** Voivat ärsyttää herkkää ihoa koskettaessa.
- **Säilöntä:** Kuivaus.

Mustasinappi
Brassica nigra

Keltasinappi
Sinapis alba

Sareptansinappi
Brassica juncea

Korianteri

Coriandrum sativum

- **Tuntomerkit:** Korkeus 25 - 60 cm. Yksivuotinen. Varsilehdet toistamiseen pariliuskaisia ja liuskat kapeita. Kukat pieniä, valkoisia tai punertavia. Hedelmät pyöreitä.
- **Viljelyedellytykset:** Siemenkylvö. Kasvupaikka lämmin ja suojainen. Kasvualusta kuohkea ja kalkkipitoinen hieta- tai hiekkamaa. Taimet melko kylmänkestäviä. Talvehtii viljelyvyöhykkeillä I - (II).
- **Käytettävät kasvinosat:** Lehdet ja nuoret latvukset.
- **Sato ja keruu:** 1 kerta/kesä. Syyskuussa siementen tuleennuttua. Korjuu puimakoneella.
- **Säilöntä:** Kuivaus.

Kuva: Jaana Karjalainen

Tilli

Anethum graveolens

- **Tuntomerkit:** Korkeus 20 - 100 cm. Yksivuotinen. Varret pystyjä, haarattomia ja onttoja. Lehdet 2 - 3 kertaa hienoliuskaiset. Lehdenruoti muodostunut valkoreunaiseksi tupeksi. Kukat pienet, keltaiset ja kerrannaissarjoissa. Tuoksu voimakas.
- **Viljelyedellytykset:** Siemenkylvö. Puolivarjoisa ja nopeasti lämpenevä kasvupaikka. Kasvualusta multava kivennäismaa, kuohkea, kostea ja runsasravinteinen. Melko kylmänkestävä. Siemenet itävät melko alhaisessa lämpötilassa.
- **Käytettävät kasvinosat:** Lehdet ja kukat.
- **Sato ja keruu:** Kruunutilli 1 kerta/kesä, kasvatusaika 70 - 80 vrk ja lehtitilli 2 kertaa/kesä, kasvatusaika 40 - 55 vrk. Korjuu käsin tai korjuukoneella. Kruunutilli korjataan kukkavaiheessa.
- **Säilöntä:** Kuivaus tai pakastus tuoreena.

Kuvat: Jaana Karjalainen

Persilja

Petroselinum crispum

- **Tuntomerkit:** Korkeus 40 - 90 cm. Kaksivuotinen, mutta Suomessa yksivuotisena viljelty ruohokasvi. Lehdet tummanvihreitä ja toistamiseen parilehdykkäisiä. Kukat kellanvihreitä.
- **Viljelyedellytykset:** Siemenkylvö. Kasvualusta multava, kostea ja ravinnerikas. Suhteellisen kylmänkestävä. Istutettuna mustassa muovissa viljelyvyöhykkeelle IV asti.
- **Käytettävät kasvinosat:** Lehdet.
- **Sato ja keruu:** 2 - 3 kertaa/kesä. Korjuu kasvin ollessa 10 - 15 cm käsin tai korjuukoneella.
- **Käytössä huomioitava:** Ei pidä käyttää raskauden aikana runsaasti. Furokumariinit voivat aiheuttaa herkkäihoisilla valoherkkyyttä tulehduttaen ihoa. (Kts. www.yrttitarha.com).
- **Säilöntä:** Kuivaus tai pakastus tuoreena.

Kähäräpersilja *Petroselinum crispum* var. *crispum*

Silopersilja *Petroselinum crispum* var. *neapolitanum*

Kuvat: Jaana Karjalainen © Arktiset Aromit ry. 2009

Kumina

Carum carvi

- **Tuntomerkit:** Korkeus viljellyllä 15 - 20 cm. Kaksivuotinen sarjakukkaiskasvi. Varsi kalju, lehdet pitkäruotisia, 2 - 3 kertaan parilehdykkäisiä ja lehdykät kapealiuskaisia. Kukinto kerrottu sarja; teriö valkoinen tai harvoin punertava. Hedelmät kovat, ruskeat ja kapeaharjuiset.
- **Viljelyedellytykset:** Siemenkylvö. Kasvualusta multava ja kalkkipitoinen. Suojakasviksi valittava vähän varjostava laji. Talvehtii erittäin hyvin viljelyvyöhykkeillä I - V.
- **Käytettävät kasvinosat:**
Lehdet ruoteineen, juuret ja siemenet.
- **Sato ja keruu:** Lehdet ennen kukintaa heinäkuun loppuun saakka. Siemenet täystuleentumisvaiheessa. Juuret keväällä tai syksyllä. Korjuu puimakoneella.
- **Käytössä huomioitava:** Käytettävä varovasti, kuminaöljyn ainekset saattavat suurina määrinä aiheuttaa maksa- ja munuaisvaurioita (Moisio, S. ym. Luonnonyrttiopas. 2006, 56).
- **Säilöntä:** Kuivaus ja pakastus tuoreena tai kiehautettuna.

Kuva: Jaana Karjalainen

Väinönputki

Angelica archangelica ssp. archangelica

- **Tuntomerkit:** Korkeus 1 - 2 m. Kaksi- tai monivuotinen sarjakukkaiskasvi. Varret pystyjä, jäykkiä ja paksuja. Lehtiruoti liereä, lehdykät isoja, paksuja, kaljuja ja epätasaisesti hammaslaitaisia tai liuskaisia ja päättölehdykkä 3-liuskainen. Kukintona kerrottu pallomainen sarja, jonka perät karvaisia; kukat kellertävänvihreitä.
- **Viljelyedellytykset:** Siemenkylvö. Kasvupaikka valoisa. Kasvualusta ravinteikas, syvämultainen, kostea ja kivetön maa. Ei sovellu turvemaille. Kylmänkestävä ja talvehtii hyvin viljelyvyöhykkeillä I - V. Voidaan viljellä Etelä- Suomessakin. Lääkeluettelon kasvi.
- **Käytettävät kasvinosat:**
Lehdet, nuoret varret ja juurakot.
- **Sato ja keruu:** 2 - 4 kertaa/kesä. Lehdet kerätään ennen kukintaa sieltä täältä eri versoista. Nuoret nupulla olevat varret leikataan veitsellä. Juurakot kerätään varhain keväällä tai syksyllä 1 kerta/kesä. Korjuu talikolla.
- **Käytössä huomioitava:** Kasvia käsiteltäessä on käytettävä suojavaatteita, sillä se voi aiheuttaa auringonvalon kanssa vaikeita iho-oireita.
- **Säilöntä:** Kuivaus tai pakastus.

Kuva: Jaana Karjalainen

Valkosipuli (kynsilaukka)

Allium sativum

- **Tuntomerkit:** Korkeus 30 - 60 cm. Kaksivuotinen, Suomessa yksivuotinen sipulikasvi. Varret jäykät, pystyt ja harvalehtiset. Lehdet pitkät, tasasoukan suikeat ja 1 - 2 cm leveät. Kukinto harvakukkainen sarjakukinto.
- **Viljelyedellytykset:** Kynsistä eli sivusipuleista tai kukintojen itusilmuista lisääminen. Kasvupaikka aurinkoinen, suojaista ja lämmin. Kasvualusta syvämultainen ja vettä pidättävä kivennäismaa. Vaatii paljon lannoitusta.
- **Käytettävät kasvinosat:** Sivusilmujen tytärsipulit eli kynnet, versot.
- **Sato ja keruu:** Naatiston ränsistyttyä ja kellastuttua elo- ja syyskuussa. Sipulit nostetaan ylös varovasti esim. talikolla tai nostokoneella.
- **Säilöntä:** Varastovihannes tai kuivaus.

Kuva: Jaana Karjalainen

Ruohosipuli (ruoholaukka)

Allium schoenoprasum

- **Tuntomerkit:** Korkeus 10 - 60 cm. Monivuotinen liljakasvi. Mätästävä, ruohomainen, ontto- ja pitkälehtinen. Kukat sinipunaiset.
- **Viljelyedellytykset:** Juurakoiden jakaminen, siemenkylvö ja taimet. Taimikasvatusaika 1,5 kk. Kevyt kuivahko maa, josta monivuotiset rikkaruohot on hävitetty. Voimakas peruslannoitus. Melko kylmänkestävä. Luonnonvaraisena maan etelä- ja lounaisosissa rannikoilla ja saaristossa, jokseenkin harvinainen ja muualla maassa uhanalainen. Luonnosta keruuta vältettävä.
- **Käytettävät kasvinosat:** Lehdet.
- **Sato ja keruu:** 2 - 5 kertaa/kesä, kun kasvusto on n. 15 - 25 cm:n korkuista. Lehdet alkukesällä ennen kukintaa. Leikattaessa jätettävä muutaman cm:n sänki. Korjuu käsin tai koneellisesti.
- **Säilöntä:** Kuivaus tai pakastus tuoreena.

Kuva: Jaana Karjalainen